

UDK 1.163.42*271
811.163.42*373.45:811.111
Pregledni članak
Rukopis primljen 7. IX. 2010.
Prihvaćen za tisak 13. XII. 2010.

Marijana Horvat
Barbara Štebih Golub
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mhorvat@ihjj.hr
bstebih@ihjj.hr

POSLJEDICE INTERNACIONALIZACIJE U HRVATSKOME JEZIKU

Posljedice globalizacijskih procesa vidljive su i u jeziku kao tendencija k internacionalizaciji. Internacionalizacija, ili možda preciznije angloamerikanizacija, zahvatila je sve jezike modernoga svijeta. Hrvatski jezik nije iznimka. U ovom ćemo radu spomenuti samo neke od posljedica internacionalizacije, i to na leksičkoj, tvorbenoj i semantičkoj razini.

1. Uvod

Pod globalizacijom se razumijeva proces sve intenzivnijega internacionalnog povezivanja gospodarstva, politike i kulture. Glavnim se uzrocima smatraju tehnički napredak, posebice onaj na području komunikacijskih tehnologija i transporta, te političko prihvaćanje liberalnoga kapitalizma i slobodne trgovine. Taj prijeporni proces ostavlja tragove u svim područjima ljudskoga djelovanja, a njegove posljedice nalazimo u bankarskom sustavu, izgledu gradova, pa čak i u hrani koju jedemo. Globalizacija je utjecala i na sve jezike tzv. razvijena svijeta. U tom se kontekstu često govori o internacionalizaciji jezika, što je zapravo tek eufemizam za angloamerikanizaciju. Ulogu globalnoga jezika preuzeo je engleski jezik. »Določeni jezik v družbi doseže globalni status, ko ga kot takšnega prepoznajo v vsaki državi po svetu. Za nastanek globalnega jezika je pomembna tudi razširjenost jezika, vendar ga moraju podpirati še drugi praktični razlogi, tj. posredniška vloga v narodnostno heterogenih političnih, ekonomskih in drugih združbah. Sprejem takega jezika pa ni pogojen z estetskimi ali slovničnimi lastnostmi (npr. nezapletenost pravil), ampak jezikovna

moć izvira iz politične, vojaške in ekonomske moći države.« (Stramljič-Breznik 2008: 150).

Da je utjecaj i udio engleskoga jezika zamjetljiv u mnogim europskim jezicima, najbolje ilustriraju hibridni nazivi poput *franglais*, *svengelsk*, *Denglisch*, *Spanglish*, *evroangleščina*, *croanglish*, *hrengleski* (Muhvić-Dimanovski 2005.; Stramljič-Breznik 2008.). Utjecaj engleskoga jezika vidljiv je u svim slavenskim jezicima, i to najviše na leksičkoj, tvorbenoj i semantičkoj razini.

Pojam internacionalizacija obično obuhvaća procese kao što su jezično posuđivanje (na svim jezičnim razinama) i hibridizacija, tj. miješanje domaćih i stranih jezičnih elemenata. Božo Ćorić (2008: 153) objašnjava da »tokom vremena određeni tvorbeni elementi oslobađaju se veze sa genetski identičnom bazom i povezuju se sa drugim, genetski različitim elementima, uključujući, naravno, i tvorbene osnove jezika primaoca. Produkti ovakvog tvorbenog procesa nazivaju se hibridi.« Hibridizacija je prisutna i u hrvatskome jeziku, a manifestira se na nekoliko načina.¹ U ovome ćemo radu istražiti tvorenice koje se saстоje od domaće osnove i vezane strane osnove, jukstapozicije, učestalost novijih tvorenica sa završetkom *-izacija* te polisemne posuđenice.² Korpus smo prikupljale iz tiskovina i internetskih izvora (različiti blogovi i forumi). Ne želeći zalaziti u pravopisnu problematiku, sve primjere donosimo kako su zapisani u izvorima.

2. Prefiksoidne i sufiksoidne tvorenice

2. 1. Prefiksoidi i sufiksoidi: teorijsko polazište

Prefiksoidi i sufiksoidi uglavnom su klasičnoga, grčkoga i latinskoga, podrijetla.³ To su elementi koji, za razliku od prefiksa i sufiksa, imaju i leksičko značenje. Zadnjih desetljeća dolazi do njihove ekspanzije u većini jezika razvijenoga svijeta, ponajprije u nazivlju, ali sve više prodiru i u opći leksik.

U literaturi koja obrađuje takve elemente nalazimo veliku terminološku neujednačenost, što je posljedica teškoća pri njihovu definiranju i klasificiranju. Neki su od naziva primjerice ovi: *adjektivni morfemi*, *aglutinativni elementi*, *analitički adjektivi*, *kvaziprefiksi*, *leksikomorfemi*, *poliprefiksi*, *prefiksoidi*, *prepozitivni blokovi*, *pridjevski morfem*, *radiksoidi*, *terminoelementi*, *unifik-*

¹ O tome v. u Horvat i Štebih Golub 2009.

² U okviru projekta *Razlike između bosanskog/bošnjačko, hrvatskog i srpskog jezika* obrađivale smo i opisale hibridizaciju kao jednu od posljedica internacionalizacije u hrvatskom i srpskom jeziku. O tome v. u Horvat i Štebih Golub 2009.

³ U hrvatskom su jeziku, naravno, prisutni i oni domaćega podrijetla.

si, *uniradiksoidi*, *vezane komponente*, *vezane osnove*.⁴ Njemački jezikoslovci Fleischer i Barz (1992: 67) nazivaju ih *konfiksima*, dok se u radovima hrvatskih jezikoslovaca uglavnom rabe nazivi *vezane osnove* (Babić 2002.)⁵ ili *vezani leksički morfemi* (Barić 1980.; *Hrvatski jezični savjetnik*⁶), što onda obuhvaća i prvi i drugi dio imenične složenice, tj. i prefiksoide i sufiksoide. Milica Mihaljević i Ermina Ramadanović (2006: 203) prihvaćaju zasebne nazive, tj. *prefiksoid* i *sufiksoid*; prvim nazivom određuju »punoznačne vezane osnove koje se pri tvorbi dodaju ispred osnove ili riječi i tvore novu tvorenicu«, a drugim »punoznačne vezane osnove koje se pri tvorbi dodaju iza osnove ili riječi i tvore novu tvorenicu«. Pod vezanom osnovom razumijevaju osnovu od koje se dodavanjem samo gramatičkih morfema ne može dobiti samostalna riječ. Nazive *prefiksoid* i *sufiksoid* nalazimo i u Silić-Pranjakovićevoj gramatici (2005: 153), a definirani su kao dijelovi riječi koji se pojavljuju ispred (*prefiksoid*), odnosno iza (*sufiksoid*) korijena u različitim riječima s istim značenjem. Također se navodi da se u riječi prefiksoidi ponašaju kao prefiksi, a sufiksoidi kao sufiksi.

Nije uvijek jednostavno razlučiti prefiksoide i prefikse. Prefiksoid bi dakle bio onaj dio tvorenice koji po podrijetlu nije prijedlog, a nalazi se u riječi na

⁴ V. Ćorić 2008: 123.

⁵ Govoreći o vezanim osnovama, Stjepan Babić (2002: 37) napominje: »Ima u tvorbi osnova koje ne dolaze kao osnove samostalnih riječi, nego dolaze samo u tvorbi složenica i u prefiksnoj tvorbi glagola kao dijelovi tvorenice, npr. *aero-*, *auto-*, *-log*, *-fil*, *-sloniti* u *aerodinàmika*, *aeronavigácija*, *autoindukcija*, *autosugèstija*, *dijalektòlog*, *terminòlog*, *rusòfil*, *slavenòfil*, *naslòniti*, *prislòniti*, *oslòniti*.« Također kaže da se prefiksima slične osnove katkada nazivaju *prefiksoidi*, a sufiksima – *sufiksoidi*, ali da se time »ujedno kazuje da nisu prefiksi ni sufiksi, nego samo da su njima slični« (Babić 2002: 38).

⁶ U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* (1999: 241) primjerice nalazimo ovakvo objašnjenje: »Vezanim leksičkim morfemom zove se prvi ili drugi dio imenične složenice koji ima leksičko značenje, ali ne dolazi samostalno, npr. **makro-** u *makrokozmos* ili **-logija** u *terminologija*. Vezani leksički morfemi većinom su tuđega podrijetla, latinskoga ili grčkoga, a oni koji dolaze u prvom dijelu završavaju samoglasnikom *o*, npr. *bio-*, *fito-*, *zoo-*, rijetko kojim drugim, npr. *e* u *tele-*. Zovu ih i vezane osnove. Neki vezani leksički morfemi nastaju pokraćivanjem pridjeva do samoglasničkog *o*, npr. **leuko-** od *leukocitni*, **eko-** od *ekološki*. Njima se pridružuju vezani leksički morfemi domaćega podrijetla, također nastali pokraćivanjem, npr. **dvo-** od *dvostruk* u *dvodno*, **poljo-** od *poljoprivredni* u *poljooprema*, **vodo-** od *vodovodni* u *vodoinstalatèr*. Pišu se sastavljeno s leksomom uz koji dolaze. Vezani leksički morfem rijetko dolazi kao prvi dio složenoga pridjeva, npr. *auto-vizualan* i tada vrijedi opće pravilo o pisanju složenih pridjeva.« Vezani leksički morfemi u prvom dijelu (HJS 241–245): **aero**⁻¹ (*aerolinija*), **aero**⁻² (*aerodinàmika*), **agro-**, **antropo-**, **avio-**, **auto**⁻¹ (*autocesta*), **auto**⁻² (*autogol*), **avio**, **bio-**, **demo-**, **eko-**, **etno-**, **euro-**, **foto**⁻¹ (*fotočelija*), **foto**⁻² (*fotokopija*), **makro-**, **maksi-**, **mikro-**, **narko-**, **psih-**, **seksi-**, **socio-**, **tele-**, **termo-** i dr. Vezani leksički morfemi u drugom dijelu (HJS 245–246): **-bus**, **-drom**, **-fil**, **-filija**, **-fobija**, **-grafija**, **-gram**, **-id** (npr. *planetoid*), **-logija**, **-man**, **-skop**, **-skopija**, **-teka**.

mjestu prefiksa. Njegova je uloga stvaranje nove riječi, »ali dok prefiksi imaju uopšteno, više “relaciono” nego “leksičko” značenje, prefiksoidi zadržavaju značenje celih reči.« (Klajn 1978: 188). O razgraničenju prefiksa i prefiksoida⁷ Stjepan Babić (2002: 37) kaže: »Katkada je teško naći granicu između vezane osnove u prvom dijelu i prefiksa pa se u raznim djelima neki prvi dijelovi navode sad kao prefiksi sad kao vezane osnove. Kao kriterij se može uzeti da li je prvi dio punoznačna ili pomoćna riječ ili ima takvo značenje. Tako su prvi dijelovi *polu-*, *vele-* vezane osnove, a nisu prefiksi, a *protu-* je prefiks jer je alomorf prijedloga *protiv*. Dio *pro-* je prefiks jer ima značenje prijedloga *kroz*, a toj kategoriji pripada i *pra-* jer ako i znači ‘prvotni, veoma star’, ne pripada punoznačnim riječima i nije njihov alomorf. Nešto je teže kad je posrijedi vezana strana osnova. No i tada može poslužiti značenje ili analogija značenja s našom riječi.« Ivan Klajn (2002: 147) zaključuje da je »finalno *-o...* jedno od tipičnih obeležja prefiksoida«, ali »da se ni pomoću semantičkih ni pomoću obličkih kriterijuma prefiksoidi ne mogu nedvosmisleno razgraničiti od prefiksa.« Neki pak autori smatraju da razliku između prefiksa i prefiksoida nije moguće uvijek jednoznačno utvrditi jer između njih i nema načelne razlike.⁸

Unutar onoga što bismo na temelju iznesenoga mogli smatrati prefiksoidima Cvetanka Avramova razlikuje dvije skupine: a) *prefiksoidi* – morfemi koji su bliski prefiksima i blizu su da to i postanu (npr. *anti-*, *eks-*, *kvazi-*, *makro-*, *mikro-*, *neo-*, *post-*); b) *radiksoidi* – jedinice bliske pravim korijenskim morfemima (*avio-*, *agro-*, *disko-*, *eko-*, *fono-*) (prema Ćorić 2008: 122). Također ističe da je ta podjela samo uvjetna jer neki elementi mogu pripadati objema skupinama. Sličnu dvojnu podjelu daje i Vaškova: a) *prefiksalni derivati* (npr. *a-*, *anti-*, *arhi-*, *de-/dez-*, *re-*); b) *složenice* (prema Ćorić 2008: 122).⁹

2. 2. Analiza korpusa

Tendencija velike tvorbene plodnosti prefiksoida i sufiksoida prisutna je u mnogim jezicima. Kao što smo već spomenule, prefiksoidi i sufiksoidi prije svega se odnose na stručno nazivlje (odatle i naziv *terminoelementi*), no sve su

⁷ Tj. Babićevim riječima vezane osnove u prvom dijelu.

⁸ Npr. Simić 2006: 122.

⁹ S obzirom na stupanj autonomnosti *složenice* dalje grana u podskupine ovako: A) ako su oba člana samostalne riječi (tipa *seks/biznis* ← seks, *biznis*): a) strukture s punom stranom prepozitivnom komponentom (npr. *demo/kaseta*, *euro/moneta*, *maksi/singl*, *mini/država*, *porno/biznis*, *radio/studio*, *rok/generacija*, *tehno/zvezda*); b) strukture sa skraćenim (reduciranim) oblikom prepozitivne komponente (npr. alkohol, alkoholni: *alko/test*; elektronski: *e/biznis*; ekološki: *eko/lanac*; gastronomski, gastronomija: *gastro/specijalitet*); B) s prvim nesamostalnim (vezanim) članom (tipa *kripto/uređaj* ← kripto- + uređaj). Sve prema Ćorić 2008: 122.

češći i u općem jeziku. Tako, primjerice, njihovu potvrđenost u suvremenom slovenskom jeziku obrađuje Irena Stramljič-Breznik (2008.), navodeći primjere kao *kvazimaneken*, *megaslaven*, *multifant*, odnosno *bogračfest*, *čokoholik*, *Jonasland*, *Pohorjefil*, *romofob*, *rupargate*, *slikomat*, *smehoteka*, *torbokracija*, *županometer* i dr. U tom je smislu posebice vrijedan prinos Bože Ćorića koji u svojoj knjizi *Tvorba imenica u srpskom jeziku* donosi popis prefiksoida u srpskom jeziku (2008: 126–149), referirajući se na njihovu prisutnost u ostalim, prije svega, slavenskim jezicima. Ističe da je postpozitivnih elemenata (sufiksoida) kvantitativno mnogo manje nego prepozitivnih elemenata (prefiksoida), ali da ih, naravno, ima u svim europskim jezicima. Također kaže da sufiksoidi rijetko dolaze u hibridima, ali da su neki »ipak otvoreni i za takve kombinacije« (Ćorić 2008: 157). Sve to ukazuje na postojanje istih tendencija i procesa u većini jezika.

Svakako je važno naglasiti da je, pored već utvrđenih i opisanih takvih elemenata,¹⁰ zamjetan i određen broj novih, također potvrđenih u više jezika.¹¹ Što se hrvatskoga jezika tiče, neki su od tih “novijih”, veoma čestih prefiksoida ovi: *afro-* (*afrobend*, *afrofrizura*, *afronoć afropletenica*, *afroritam*), *alko-* (*alkoindustrija*, *alkolobij*, *alkoproza*, *alkotest*, *alkotester*, *alkotestiranje*), *anarho-* (*anarhofeminizam*, *anarhointelektualac*, *anarholiberalizam*, *anarhopodjebateljski (ton)*, *anarhoprimitivizam*, *anarhosajam*, *anarhosцена*, *anarhosindikalizam*, *anarhoveteran*), *astro-* (*astroedukacija*, *astroforum*, *astrofotografija*, *astrohumor*, *astromolitva*, *astropočetnica*, *astrorječnik*, *astrosavjetnik*, *astroservis*, *astroškola*, *astrovodič*), *cro-* (*crocafe*, *crocert*, *cropoker*, *croportal*), *demo-*¹² (*demoalbum*, *demosnimka*, *demoverzija*), *gastro-* (*gastroikona*, *gastroizložba*, *gastrokuharica*, *gastronatjecanje*, *gastroponuda*, *gastroscena*, *gastrostranice*, *gastrošpijun*, *gastroturizam*, *gastrovečer*), *homeo-* (*homeoinjeksija*, *homeoliječnik*, *homeolijek*, *homeoterapija*, *homeotretma*), *info-* (*infoblagajna*, *infocentar*, *infodan*, *infoizlog*, *infomaterijali*, *infopult*, *infosajam*, *infoservis*, *infosredište*, *infoslužuga*), *krim-* (*krimdetalj*, *krimistraga*, *krimkomedija*, *krimobrada*, *krimodjel*, *krimpolicija*, *krimsvijet*), *latino-* (*latinodjevojka*, *latinoglazba*, *latinoljepotica*, *latinoples*, *latinoritam*, *latinoturneja*, *latinozvijezda*), *lezbo-* (*lezboanketa*, *lezbocura*, *lezbofilmić*, *lezboigrlica*, *lezboinformacije*, *lezboskustvo*, *lezbopoljubac*, *lezbopopulacija*, *lezbosuperjunakinja*, *lezbošok*, *lez-*

¹⁰ Za hrvatski jezik v. npr. *Hrvatski jezični savjetnik* 1999: 241–246; Silić i Pranjković 2005: 154–157.

¹¹ O prisutnosti istih prefiksoida i sufiksoida u hrvatskom i srpskom jeziku v. u Horvat i Štebih Golub 2009: 408–409.

¹² Prefiksoid *demo-* dolazi od lat. riječi *demonstrare* ‘pokazati’, no u suvremenim se jezicima širi pod utjecajem engleskoga jezika.

bozabava), mega- (*megajahta, megaobmana, megaparty, megapljačka, megapredavanje, megarižot, megaslika, megavažan, megazvijezda*).

Posljednjih su godina velik “procvat” doživjeli ovi prefiksoidi: *agro-* (*agroburza, agrokredit, agroportal, agrosubvencija, agroturizam, agrozanimljivost*), *bio-* (*biofarma, biokozmetika, biomaska, bioplin, biopark, bioproгноza, bioizvod, biorazgradiv, bioriša, biosandalice, biosir, bioznanost*), *eko-* (*ekočizmica, ekofrotir, ekohrana, ekoigračka, ekojastuk, ekokošara, ekokoža, ekomama, ekoneta, eko-oaza, ekoodbor, ekopamuk, ekoriba, ekoškola, ekoturizam, ekovoćarstvo*), *etno-* (*etnoatrakcija, etnobaština, etnofrizura, etnoglazba, etnograd, etnokuća, etnonakit, etnosuvenir, etnovečer, etnozaraža, etnozvuč*), *euro-* (*eurogroznica, eurokovanica, euronogomet, euronovčanica, euroskepticizam, eurostranica, eurotečaj, eurotržište*), *narko-* (*narkodiler, narkodržava, narkolanac, narkomafija, narkonovac, narkopodzemlje, narkoskupina, narkošef, narkotrojac, narkoubojica, narkoveža*), *psiho-* (*psihokutak, psihopriča, psihovještačenje, psihozvuč*) i *video-* (*videoaktivist, videofilm, videogalerija, videoigrice, videoknjiga, videokodiranje, videokonferencija, videomaterijal, videomontaža, videonadzor, videonovosti, videooglasnik, videooprema, videoplatno, videoportal, videopoveznica, videopoziv, videoprezentacija, videoprilog, videoprodukcija, videosadržaj, videosnimka, videosustav, videotehnika, videotrgovina, videousluga*).

Osim internacionalnih u korpusu nalazimo i domaće prefiksoidne, nastale skraćivanjem domaćih leksema, npr. *jugo* < *Jugoslavija, jugonostalgija*.

Od sufiksoida u našem je korpusu veoma frekventan *-fest*, koji se najčešće javlja upravo u imenima brojnih festivalskih događanja, npr. *Animafest, Bookfest, Brodfest*¹³, *Bubafest, Festungfest, Jarunfest, Kegličfest, ladyfest, Marijafest, Nebofest, Rokajfest, Špancirfest, Uskršfest, vinofest, Zadarfest, Zagreb-fest*.

Budući da ih sve češće nalazimo u općem, čak razgovornom jeziku, iz navedenih je primjera vidljivo da i prefiksoidi i sufiksoidi prestaju biti samo tzv. terminoelementi.

Česte su i tvorenice u kojima se prefiksoidi i sufiksoidi kombiniraju s posuđenicama, katkad ortografski neprilagođenima (npr. *astrolink, crolink, crosacro, gastrmarketing, megaparty, Špancirfest, Bookfest, Chansonafest, ladyfest*).

Novija je razvojna tendencija i tvorba s pomoću više prefiksoida (npr. *alkonarkopušač, anarhomegahit, antropobiogeokemijski (ciklus), Croartfotoklub*,

¹³ Festival koji se održava u Slavonskom Brodu.

croetnoproizvod, cromotoportal, ekoetnofestival, ekoetnosajam, ekoetnoselo, ekoetnostaza, ekoetnoudruga, enoekogastrostol, enogastrohotel, enogastroto-ur, lezbohomoelement) ili kombinacijom prefiksoida i sufiksoida (npr. *Etno-fest*).

Dok su neki prefiksoidi samo dijelovi tvorenic (npr. *mega-*, *psiho-*), drugi se osamostaljuju, tj. potvrđuju i kao samostalne imenice (npr. *art, auto, eko, etno, gastro, info, radio*),¹⁴ dakle oni koje Cvetanka Avramova smatra radiksoidima. U našem su korpusu potvrđeni primjeri *Eko-etno, etno-info, etnoenogastro* i rečenice *Jeste li već eko?*; *Mi smo više eko nego naši roditelji.*; *On sluša etno.*; *Makednonski etno u srcu Zagreba.*; *Mala zemlja za veliki etno.*; *Pula: smještaj, znamenitosti, gastro*.¹⁵

Prefiksoidi sudjeluju i u tvorbi imena tvrtki, poslovnih prostora, časopisa, mrežnih stranica (npr. *Astromagazin, Bio Clinica d. o. o., Eko Kvarner, Eko Lika, Eko-Mavrović, Eko-Međimurje, Gastroglobus, Gastrokorčula*). Dok jedni u tim nazivima imaju status vezanih osnova, drugi se javljaju kao samostalne riječi, što bi upućivalo na jukstapozicije. Smatramo, međutim, da u dvočlanim nazivima nije riječ o jukstapozicijama, nego da je problem isključivo pravopisne prirode. Naime, osim raznolikosti u nazivlju i definiranju analiziranih tvorenic i njihovih sastavnica, velika je nedosljednost prisutna i u njihovu pisanju.¹⁶

U našem su korpusu potvrđeni ovi načini pisanja:

a) sastavljeno pisanje tvorenic s prefiksoidima, npr. *agroglas, agropaket, aeroklub, afrobend, afrofrizura, afropletanica, alkoindustrija, alkotestiranje, alustolarija, anarhosajam, anarhoscena, antropotehnoški, aromasauna, astromagazin, astromolitva, astrovodič, autooglas, audioprilog, audioservis, autotržnica, autoškola, autovijesti, aviokompanija, aviolinija, aviomehaničar, biokutak, bioproгноza, biofarma, biogorivo, biosir, bioznanost, blictest, blicvijesti, ekoturizam, ekovrtić, etnonakit, etnospomenik, etnovikend, fotooprema, gastroponuda, gastroscena, gastroužitak, homeolijek, homeoterapija, infoizlog, infoblagaјna, infosajam, infostranica, narkodiler, narkomafija, narkopopis, narkotest, videofilm, videoprilog, videosnimka, videotrgovina, videousluga*

¹⁴ Usp. o tome I. Klajn 1978.

¹⁵ U prilog osamostaljivanju određenih prefiksoida svjedoče i primjeri kao *Rabinfo*, odnosno *Križevci info* i *Zadar info*, na što upućuje i njihov smještaj iza riječi. U prvom bi se slučaju moglo govoriti o složenici, a u druga dva o jukstapozicijama. Nećemo ovdje ulaziti u standardnojezičnu normativnu ispravnost takvih tvorba, no činjenica je da *info* počinje dobivati ulogu samostalne riječi, što mu omogućuje kombinacije s drugim riječima i/ili osnovama neovisno o položaju u novotvorbama.

¹⁶ O tome više u Horvat i Štebih Golub 2009: 410.

b) pisanje sa spojnicom, npr. *eko-igračka*, *eko-lutka festival*¹⁷, *eko-oaza*, *Eko-Mavrović*, *Eko-Međimurje*, *eko-mlaz*, *Eko-Liburnija*

c) rastavljeno pisanje, npr. *afro pletenice*, *Auto Staklo*, *Auto Hrvatska*¹⁸, *Auto Luka*, *Bio Clinica d. o. o.*, *Eko Kvarner*, *Eko Lika*, *Eko Revija*, *eko zona*, *eko wc*, *etno glazbena radionica*, *Info Croatia*.

Iako se sve sastavnice u tvorenicama s više prefiksoida pišu sastavljeno (v. naprijed), iznimno je potvrđen zapis *Eko-etno Hrvatska*. Sufiksoidi se također pišu sastavljeno s osnovom iza koje dolaze.¹⁹

Iako se recentni hrvatski priručnici slažu u tome da se tvorenice s prefiksoidima (tj. s vezanim osnovma / vezanim leksičkim morfemima) pišu sastavljeno, ipak ne postoji jednoznačno rješenje u shvaćanju pojedinačnih tvoreni- ca. Tako se, primjerice, u *Hrvatskom jezičnom savjetniku*, Babić-Finka-Mo- guševu te Babić-Moguševu pravopisu tvorenice *radiotelevizija* i *psihofizički* pišu sastavljeno, dok Badurina-Marković-Mićanovićev pravopis propisuje pi- sanje sa spojnicom (*psihofizički*, *radio-televizija*). U tom su pravopisu donese- na pravila da se sa spojnicom pišu »dvopojmovne imeničke složenice kojih prvi ima oblik prefiksoida: *audio-videooprema*, *Austro-Ugarska*, *auto-motodruštvo*, *eko-etnoturizam*, *radio-televizija*« (2008: 148) i »dvopojmovne pridjevske slo- ženice u kojima prvi dio ima oblik prefiksoida, odnosno one nastale od dvopoj- movnih imeničkih složenica: *alfa-numerički prikaz* (alfabetni i numerički), *Au- stro-ugarska nagodba* (austrijska i ugarska), *bio-bibliografski* (biografski i bi- bliografski, prema *bio-bibliografija*), *ćirilo-metodska tradicija* (ćirilska i me- todska), *psihofizičko zdravlje* (psihičko i fizičko), *psihosocijalna pomoć* (psi- hološka i socijalna), *radio-televizijski prijenos* (radijski i televizijski, prema *ra- dio-televizija*)« (2008: 156) te da nije dobro npr. *audio-* i *videooprema* (bolje je *audiooprema* i *videooprema*), *hidro-* i *termoizolacija* (bolje je *hidroizolacija* i *termoizolacija*) (2008: 149). Zamjetno je da samo u Badurina-Marković-Mi- ćanovićevu pravopisu nalazimo kako pisati tvorenice s dvostrukim prefiksoidi- ma. Velika plodnost novotvorba s prefiksoidima zahtijeva i njihovo ujednače- no pravopisno normiranje.²⁰

¹⁷ To je primjer jukstapozicije čiji je prvi član tvorenica s prefiksoidom.

¹⁸ *Hrvatski jezični savjetnik* (1999: 370) ima sastavljeno pisanje: *Autohrvatska*.

¹⁹ Iznimke tipa *Urban fest* smatramo autorovom nesigurnošću i neupućenošću u pravopi- sna pravila.

²⁰ Na svojim je sjednicama o tome raspravljalo i Vijeće za normu hrvatskoga standardnog jezika (v. www.ihjj.hr/dokumenti/Priopcenje_za_javnost). Izdvajamo sljedeće: »Postavljeno je pitanje treba li *žiro-račun* pisati sa spojnicom kao polusloženicu ili kao jednu riječ *žiroračun* jer bi tu, kako je rečeno, *žiro* funkcioniralo kao "prefiksoid". Primijećeno je na to da je tu i u drugim slučajevima kao *bruto-prihod* ili *neto-iznos*, *video-zapis*, *audio-kaseta* bolje pisati sa spojnicom

3. Jukstapozicije

Osobitu vrstu hibrida čine *jukstapozicije*. Riječ je o najčešće dvočlanim tvorbama sastavljenima od imenica koje se uvijek javljaju u određenom, nepromjenjivom redosljedju i od kojih prva određuje drugu. Prvi je član redovito nepromjenjiv, dok se druga imenica ponaša prema pravilima fleksije hrvatskog jezika. U ranijim razdobljima na pojavu jukstapozicijskih tvorenića utjecali su njemački (*štihproba*, *šundliteratura*) i turski jezik (*alaj-barjak*, *karvan-saraj*), no na njihovu hipertrofiju u suvremenom hrvatskom jeziku ponajprije utječe engleski jezik. Još je 1957. godine Željko Bujas upozoravao na veoma čestu pogrešnu uporabu vlastitoga imena pred općom imenicom u službi atributa ili apozicije, što je izrazit utjecaj engleskog jezika, dok je Rudolf Filipović jukstapoziciju spominjao kao inovaciju koja se javlja u jezicima pod engleskim utjecajem.

Velik broj takvih struktura doslovne su prevedenice (*čovjek-žaba*, *kit-ubojica*, *haljina-košulja*) i poluprevedenice (*chick literatura* < engl. *chick literature*, *gay scena* < engl. *gay scene*, *internet stranica* < engl. *internet page*, *patchwork obitelj* < engl. *patchwork family*), no javljaju se i prave unutarjezične tvorenice (*kontakt policajac*, *Gavrilović tradicija*, *Zvijezda kvaliteta*). Katkad je, međutim, teško točno razgraničiti je li riječ o poluprevedenici ili o unutarjezičnoj tvorenici (hrv. *gay priča* < engl. *gay story*?).

U samim početcima proučavanja jukstapozicija primijećeno je da se određeni broj imenica veoma često javlja kao njihov prvi član i da se na taj način tvore čitavi nizovi (*gay brak*, *gay frajer*, *gay generacija*, *gay ikona*, *gay kauboji*, *gay knjižara*, *gay lik*, *gay mladež*, *gay muškarac*, *gay odjeća*, *gay povijest* (*Hrvata*), *gay premijerka*, *gay priča*, *gay prosvjed*, *gay susreti*, *gay turizam*, *gay zabava*), pa ih neki jezikoslovci (Ćorić, Surdučki) smatraju nepromjenjivim pridjevima. Božo Ćorić (2008: 121–123) donosi sljedeću klasifikaciju, njegovom terminologijom, *analitičkih pridjeva*: 1. a) analiti tipa *biznis*, *rok* koji po podrijetlu znače predmete, pojave i osobe te se istovremeno široko upotrebljavaju u stvojenstvu analitičke determinacije; b) elementi tipa *auto*, *audio* koji su po podrijetlu prvi dio složenice u tradicionalnom smislu, a koji paralelno funkcioniraju kao ime-

jer se tako upozorava na složenu strukturu takvih riječi i olakšava zamjena leksema koji ulaze u njih drugima koji bi se u daljnjoj izgradnji hrvatskoga standardnog jezika učinili prikladnijima. Tako se *audio-zapis* može svjesno postaviti uz značenjski ekvivalentan *zvučni zapis*. Time se ujedno upozorava na to da je tu leksički element posuđen iz drugoga jezika. To mišljenje nije bilo osporeno. Pokazalo se tako da je pisanje polusloženica pitanje važno za jezičnu kulturu i Vijeće je o tome postiglo konsenzus.« www.ihjj.hr/dokumenti/Priopcenje_za_javnost_9_sjednica.doc

nica; c) analiti tipa *super*, *ekstra* koji su bivši internacionalni prefiksi, a koji u suvremenom jeziku dolaze u ulozi pridjeva, priloga ili čak i imenice; 2. leksemi koji funkcioniraju samo kao indeklinabilni determinatori – a) skraćeni oblici imenica koje funkcioniraju u svojstvu analitičkog determinatora uz imenicu (*presskonferencija*, *jahtklub*, *stripbar*); b) skraćeni oblici pridjeva koji funkcioniraju kao analitički determinatori uz imenice (*popzvezda*);²¹ c) bivši internacionalni prefiksi i prvi dijelovi složenice, tj. leksemi koji se ne mogu smatrati skraćenim derivatom pune imenice ili pridjeva (*megazvijezda*, *postdemokracija*, *makrostruktura*). Vidljivo je da spomenuti autor analitičkim pridjevima smatra i prefiksoide i samostalne imenice stranoga podrijetla koje se često javljaju kao prvi član u jukstapozicijama. Premda se ne slažemo s navedenom klasifikacijom, smatramo da je zanimljiva iz dvaju razloga: 1. ukazuje na potrebu da se spomenuti fenomeni detaljno istraže i 2. upozorava na različito podrijetlo elemenata koje mi nazivamo prefiksoidima.

U literaturi se jukstapozicije različito tretiraju: neki ih jezikoslovci smatraju polusloženicama, neki složenicama, a neki vrstom sintaktičke inovacije.

Zagovornici shvaćanja da je riječ o *polusloženicama* (Babić, Barić i Malić, Klajn,²² Surdučki) kao argumente navode da je riječ o svezama dviju riječi čija su glavna obilježja atributivnost prve imenice u odnosu prema drugoj, nesklanjanje prve imenice, čuvanje obaju naglasaka, njihovo nesudjelovanje u tvorbi, sintaktička cjelovitost i stilska obilježenost.²³

Matthias Rammelmeyer jukstapozicije smatra jednim od triju novih tvorbenih tipova složenica koji se u hrvatskome javlja pod utjecajem njemačkoga i turskoga jezika, pa ih naziva njemačko-turskim tipom složenica.²⁴

Dio jezikoslovaca priklanja se tumačenju da je riječ o pojavi na granici između sintakse i tvorbe, pa jukstapozicije definira kao nove sintaktičke strukture (Muhvić-Dimanovski, Starčević). Upravo novija istraživanja sintaktičkih odnosa dijelova jukstapozicija pokazuju da on ne mora biti samo atributivan, već može biti i apozicijski.²⁵ Anđel Starčević (2006.) razlikuje *predatribute* (*hip hop kultura*, *jagoda koktel*, *kontakt podatak*) i *predapozicije* (*Dacia automobil*, *Mango vestica*, *Milford čaj*, *Mercator centar*, *Volvo limuzina*). Razliku između

²¹ Premda je *pop* možda skraćena od pridjeva, u suvremenom se jeziku javlja kao imenice (*slušati pop*).

²² Klajn (2002: 44) ih naziva dvoimeničkim složenicama, no u daljnjem tekstu objašnjava da je riječ o polusloženicama.

²³ Prema Barić i Malić 1986: 94.

²⁴ V. Rammelmeyer 1975: 66.

²⁵ V. Starčević 2006.

njih objašnjava time da predatributi izriču posvojnost (*Iris parfumerija* > *Irisova parfumerija*), a predapozicije ne (*Iris grupa* > **Irisova grupa*). Smatramo da taj problem treba još detaljno istražiti, i to na znatno većem korpusu, no u okvirima ovoga rada željele bismo ukazati na samo nekoliko aspekata problema. Kao što ćemo pokazati u daljnjem tekstu, tzv. predatributi ne izriču samo posvojnost: *pizza šunka* nije ‘pizzina šunka’ već ‘šunka za pizzu’, *doping sredstvo* nije ‘dopingovo sredstvo’ već ‘sredstvo za doping’, *macho ponašanje* nije ‘machovo ponašanje’ već ‘ponašanje tipično za macha’. Nadalje, ako pođemo od toga da se svaka jukstapozicija sastoji uglavnom od dvaju elementa čiji se odnos sa sintaktičkoga gledišta može opisati kao odnos nominala (N) i determinatora (D), tada je u slučaju Starčevićevih predatributa i predapozicija, riječ o dvama različitim odnosima. Naime, u sintagmama *lijepa djevojka*, *dobra bakica*, *učiteljica Mara*, *nogometaš Marko*, atributi su *lijepa* i *dobra*, a *učiteljica* i *nogometaš* su apozicije, no riječ je uvijek o determinatorima uz nominale *djevojka*, *bakica*, *Mara* i *Marko*, dakle o strukturi D – N. Isti odnos D – N nalazimo u jukstapozicijama u kojima je prvi član atribut drugoga, odnosno u Starčevićevim predatributima. Međutim, u slučajevima predapozicija, kako ih naziva Anđel Starčević, nominal dolazi ispred determinativa (ne *grupa Iris*, već *Iris grupa*; ne *tenisice Nike*, već *Nike tenisice*), pa bi stoga ispravno bilo govoriti o *postapozicijama*, što bismo shematski mogle ovako prikazati:

1. predatributi, D – N

d n

sladoled kocka ‘kocka od sladoleda’

d n

tuna sendvič ‘sendvič od tune’

d n

kino program ‘program kina’

2. postapozicije, N – D

n d

Nike tenisice ‘tenisice (robne oznake) Nike’

n d

Iris grupa ‘grupa Iris’

n d

Renault vozilo ‘vozilo (tvrtke) Renault’.

Smatramo, međutim, da valja biti veoma oprezan pri određivanju predatributa i postapozicija. Naime, *Mango vestica* može se interpretirati i kao ‘vestica Mango’ i kao ‘Mangova vestica’. Isto vrijedi i za *Renault vozilo* → ‘vozilo Renault’ i ‘Renaultovo vozilo’. Dapače, precizna bi transformacija glasila ‘vestica robne oznake Mango’ i ‘vozilo tvrtke Renault’, što znači da je i u tim slučajevima riječ o izricanju svojevrsne posvojnosti, tipičnosti, a samim time i atributivnoga, a ne apozicijskoga odnosa.²⁶

S obzirom na njihovo podrijetlo u većini je jukstapozicija prvi element tuđica ili posuđenica, no javljaju se i strukture u kojima su oba elementa hrvatskoga podrijetla (*leptir-staklo, sladoled kocke, spomen-ploča, trešnja čaj*), što prema Milanu Surdučkom (1978: 194) predstavlja najveću inovaciju jer hrvatske imenice u načelu ne mogu biti atributom drugih imenica.

U našem je korpusu zabilježeno nekoliko “višerječnih” jukstapozicija, npr. *art déco namještaj, best buy ponuda, Bipa bebi dani, dial up pristup, Franz Ferdinand torta, hands free uređaj, Hrvatska traži zvijezdu turneja*. No premda se sastoje od više riječi, sa sintaktičkoga su gledišta obično dvočlane. Naime, osobno ime *Franz Ferdinand* prvi je član, a *torta* drugi, kao što je i ime emisije *Hrvatska traži zvijezdu* prvi član, a *turneja* drugi, odnosno riječ je o strukturama N – D i D – N. Ipak, u našem je korpusu potvrđeno i nekoliko tročlanih struktura (*Bipa bebi dani, Motovun film festival, Pula film festival*), odnosno jukstapozicija u kojima je drugi član determinator trećega, a prvi se kao determinator odnosi prema pojmu što ga zajedno čine drugi i treći član, ili shematski:

$$\begin{array}{c} D - N \\ / \backslash \\ d \quad n \end{array}$$
$$\begin{array}{c} \text{Motovun} - \text{film festival} \\ / \backslash \\ \text{film festival} \end{array}$$

U suvremenom su jeziku veoma česte jukstapozicije čiji je prvi član ime robne oznake, npr. *Coca cola okus, Nike tenisice, Podravka juha, Renault paket, Renault ponuda, Swarovski efekt, Škoda vozilo*. Takve oblike preferira marketinška industrija zato što se ime proizvoda ne mijenja te tako lakše ulazi u pamćenje potrošača.

²⁶ U primjerima *učiteljica Mara* i *nogometaš Marko* jasno je da je riječ o apozicijama.

Jukstapozicije mogu označavati:

a) posvojnost (*beba centar, kič estetika, kino program, kino projekt, Pan čep, Škoda paket, Škoda trgovac, Škoda vozilo*)

b) tipičnost (*Barbie djevojka, Coca cola okus, gay odjeća, hip hop kultura, macho izdanje, macho ponašanje, Swarofski efekt*)

c) mjesto (*Bipa bebi dani, internet adresa, internet domena, internet izdanje, internet kiosk, internet oaza, kino premijera, kino projekcija, palačinka bar*)

d) sredstvo (*internet bankarstvo, internet kultura, internet marketing, internet televizija, internet usluge, internet oglašavanje, internet zarada*)

e) svrhu, namjenu (*beauty stvarčice, bebi krevet, bebi oprema, doping sredstvo, doping supstanca, kamp hladnjak, kino ulaznica, kontakt osoba, kontakt podaci, kontakt policajac, pizza šunka, roštilj kobasica, sendvič sir*)

f) sadržaj (*Barbie crtić, biznis plan, coming out priča, doping skandal, gay film, gay priča, kino blog, trač časopis, trač novine, trač rubrika*)

g) materijal (*najlon vrećica, tuna sendvič, višnja čaj*)

h) ciljnu skupinu (*chick literatura, gay ikona, gay knjižara, gay odjeća, gay priča, gay turizam*)

i) pripadnost kakvoj skupini (*gay frajer, gay mladež, gay muškarac, macho mladoženja*)

j) osobinu (*bofl roba, gay lik, macho kultura, trač baba*)

k) sastav²⁷ (*ananas torta, banana colada, gris knedla, kakao šnite, naranča punč*).

Značenje pojedinih jukstapozicijskih tvorbi nije uvijek moguće jednoznačno odrediti (*kino oglašavanje* ‘oglašavanje putem kina’ ili ‘oglašavanje u kinu’, *internet marketing* ‘marketing na internetu’ ili ‘marketing putem interneta’).

Jezikoslovci koji opravdavaju uporabu jukstapozicija u hrvatskome jeziku te smatraju da ih treba dopustiti i u standardnom jeziku, u obranu svojih stavova iznose sljedeće argumente²⁸:

a) Riječ je o ekonomičnim i praktičnim tvorenicama (*Barbie crtić* ‘crtić u kojem je glavni lik Barbie’, *gay knjižara* ‘knjižara u kojoj se prodaje literatura koja se bavi tematikom homoseksualnosti’, *Peugeot dijelovi* ‘dijelovi za Peugeotova vozila’).

²⁷ Prije svega kod namirnica.

²⁸ Prema Starčević 2006: 652.

b) Dok gotovo svaka imenica može stajati uz bilo koju drugu imenica, nije moguće od svake imenice izvesti pridjev koji bi bio prirodan izvornom govorniku (**bananski koktel*).

c) Zbog svoje kratkoće jukstapozicije imaju veći marketinšku učinak na potrošače.

d) Jukstapozicijama se naglašava i čuva ime oznake proizvoda ili usluge (*Hugo Boss odijela*).

Međutim, hrvatski se standardolozi slažu da je riječ o konstrukcijama stranim hrvatskomu jeziku i da ih kad je to god moguće treba izbjegavati i upotrebljavati pridjev ili imenicu u kosom padežu, odnosno prijedložnu skupinu (*bejbolska palica* umjesto *bejzbol palica*; *igralište za golf* umjesto *golf igralište*).²⁹

4. Tvorenice sa završetkom *-izacija*

Kao jedna od novih tvorbenih tendencija u slavenskim jezicima u suvremenoj se literaturi spominje pojava velikoga broja imenica sa završetkom *-izacija*.³⁰ Pojava, koja se obično objašnjava kao posljedica amerikanizacije i globalizacije u jeziku, zapažena je i istraživana u bugarskome (Avramova 2010.), češkome, poljskome, ruskome (Korjakovceva 2010.; Zemskaja 1996.), hrvatskome (Muhvić-Dimanovski 2005.) i srpskome (Ćorić 2009.).

Takve su novotvorbe uglavnom obilježjem žurnalističkoga i razgovornoga stila (veoma su česte u jeziku interneta, odnosno internetskih foruma, blogova itd.) i odlikuju se visokom frekventnošću. Svojim semantizmom upućuju na novonastale društvene uvjete (*macdonaldizacija*, *oligarhizacija*, *spidizacija*), često daju signale o tendencijama u novom ideološkom rječniku (*dekomunizacija*, (*de*)*tuđmanizacija*, *NATO-izacija*) i obično su pejorativna značenja (*aparتمانizacija*, *betonizacija* ‘pretjerana gradnja uz obalu’, *budalizacija*).

²⁹ O tome se raspravljalo i na sjednicama Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika. »Ništa lakše i ništa prirodnije nego reći *Podravkina juha*. Nitko ne može osjetiti da bi to bilo nekakvo “silovanje jezika”. Ipak je silovito i nezaustavljivo, nekom svojom neodoljivom privlačivosti, navrla *Podravka juha*. Tek to je mnogima bilo nešto! Kao da se željela osjetiti doživljajnost kakvu posreduje engleski jezični izraz. Ako se, međutim, dosljedno piše *Podravka-juha*, uklapa se to u sintaktičko ustrojstvo hrvatskoga jezika i tako smanjuje šteta od toga jer se ustrojstvo manje razgrađuje.« www.ihjj.hr/dokumenti/Priopcenje_za_javnost_9_sjednica.doc

³⁰ Namjerno govorimo o završetku jer je riječ o dvjema skupinama tvorenica: onima odimeničnog podrijetla izvedenima sufiksom *-izacija* i onima odglagolnog podrijetla izvedenima sufiksom *-acija*.

Premda se u slavističkoj literaturi³¹ ističe da je uglavnom riječ o imenicama izvedenima od imenica, a ne od glagola, što je tradicionalni tvorbeni uzorak, primjeri iz našega korpusa ne potvrđuju taj zaključak. Naime, za znatan su broj imenica sa završetkom *-izacija* potvrđeni i odgovarajući glagoli (npr. *apartmanizacija* i *apartmanizirati*, *betonizacija* i *betonizirati*, *europelizacija* i *europelizirati*, *kosovizacija* i *kosovizirati*, *vijetnamizacija* i *vijetnamizirati*), pa se ne može sa sigurnošću tvrditi je li riječ o odimencičnim ili o odglagolnim tvorenicama.

Semantički su imenice toga tipa veoma raznolike. Izrazito su frekventne izvedenice od određenih zemljopisnih imena (*ciprizacija*, *kosovizacija*, *libanonizacija*, *skandinavizacija*) čije bi se značenje moglo opisati kao ‘stvoriti uvjete kakvi vladaju u zemlji/regiji označenoj motivirajućom riječju’, pa pozitivno ili pejorativno značenje riječi ovisi o asocijacijama koje govornici hrvatskoga jezika vežu uz pojedine od njih.³²

Česte su i tvorenice sa značenjem ‘pretvoriti u ono što znači motivirajuća riječ’ (*budalizacija*, *debilizacija*, *kretenizacija*), ‘podvrgnuti djelovanju onoga što znači osnovna riječ’ (*alkoholizacija*, *narkotizacija*) i ‘dovesti do stanja što ga znači osnovna riječ’ (*paranoizacija*, *šizofrenizacija*).³³

Trend je, ne samo u slavenskim već i u drugim europskim jezicima (primjerice njemačkome), izvođenje *nomina actionis* od osobnih imena, obično političara i javnih osoba čije bi se značenje moglo opisati kao ‘stvaranje uvjeta u skladu s idejama i svjetonazorom osobe čije je ime u osnovi’. U bugarskome se tako govori o *siderovizaciji* (< *Volen Siderov*), *staniševizaciji* (< *Sergej Stanišev*) i *živkovizaciji* (< *Todor Živkov*),³⁴ u ruskome o *jelcinizaciji* (< *Boris Jelcin*) i *putinizaciji* (< *Vladimir Putin*),³⁵ a u njemačkome o *merkelizaciji* (< *Angela Merkel*)³⁶. U hrvatskome su korpusu zabilježeni sljedeći primjeri: *bushizacija*, *kajinizacija*, *liničizacija*, *račanizacija*, *titoizacija*, *tudmanizacija*.

³¹ V. Martincova 1983.; Zemskaja 1996.; Avramova 2010.; Korjakovceva 2010.

³² U Vjesniku od 13. kolovoza 2001. godine pojmovi kao što su *balkanizacija*, *ciprizacija*, *kosovizacija*, *vijetnamizacija* duhovito se nazivaju “negativnom geografizacijom”.

³³ Ista značenja u svojem korpusu bilježi i Korjakovceva 2010: 135.

³⁴ Prema Avramova 2010: 13.

³⁵ Prema Korjakovceva 2010: 135.

³⁶ Na mrežnoj stranici www.klimaretter.de članak od 27. travnja 2010. godine naslovljen je *Die Merkelisierung der Klimapolitik*.

Tvorbenu inovaciju u hrvatskom jeziku čine izvedenice sufiksom *-izacija* čiji je prvi dio skraćenica: *NATO-izacija* (*natoizacija*),³⁷ *PVC-izacija*³⁸, *PDF-izacija*³⁹, *SAO-izacija*.⁴⁰

5. Polisemizacija posuđivanjem

Osobitu vrstu interferencije čini polisemizacija posuđivanjem. Prema Mihajlu Popoviću (1997: 347), koji pojavu naziva polisemijskim posuđivanjem, riječ je o pojavi prenošenja značenja strane riječi na domaću riječ⁴¹ sličnoga oblika i najčešće istoga etimona zbog identifikacije po obliku. Budući da većina jezika modernoga svijeta ima dio zajedničkoga vokabulara (tzv. internacionalizmi ili europeizmi), obično preuzetoga iz klasičnih jezika, polisemijsko semantičko posuđivanje česta je pojava. Jedna od novih razvojnih tendencija u svim jezicima izloženima amerikanizaciji jest i polisemijsko semantičko posuđivanje, odnosno preuzimanje značenja koja riječ istoga etimona ima u engleskome kao jeziku davatelju, ali ga (još) nema u jeziku primatelju. Primjerice, riječ *virus* u hrvatskome, a i u mnogim drugim jezicima, osim što označuje parazitski mikroorganizam koji izaziva bolest, u novije vrijeme, a ponajprije pod utjecajem engleskoga kao jezika informatike, dobiva i značenje ‘program koji inficira kompjuterske datoteke’. Isto vrijedi i za riječ *ikona* koja uz prvobitno značenje ‘sveta slika’ pod utjecajem engleskog jezika u računalnom nazivlju dobila i značenje ‘grafički simbol na ekranu’, a da bi se posljednjih godina počela javljati i u kolokacijama kao što su *modna ikona* (*Paris Hilton – modna ikona ili modna katastrofa*), *gay ikona* (*Krunoslav Borovec postao domaća gay ikona*) ili *pop ikona* (*D. Beckham – nogometna zvijezda ili pop ikona*).

Međutim, posebice u razgovornom jeziku i jeziku medija dolazi po pogrešne uporabe, tj. hrvatskim se riječima pripisuje značenje koje imaju riječi istoga etimona u engleskome, no koje u hrvatskome nije standardno.

Riječ *afeta* u hrvatski je jezik preuzeta iz francuskoga (< fr. *affaire*) i ima značenje ‘neugodan ili nepriličan slučaj koji odjekuje u javnosti, odigrava se pred javnošću’ (*U aferu Hypoupletena je i ministrica MUP-a Slovenije*. 24 sata, 20. 8. 2010.).

³⁷ »Natoizacija HV bez koje nema ulaska u NATO, golem je potencijal razvoja...« (www.thephora.net, 20. 11. 2005.)

³⁸ »Sad kad počne PVC-izacija balkona, samo čekaju ko će prvi pa da ga slijede« (www.split.com.hr, 27. 4. 2007.)

³⁹ »Slijedi naravno detaljno čitanje i vrlo vjerovatno PDF-izacija.« (www.dizajncom.com, 2. 1. 2006.)

⁴⁰ »SAO-izacija Crne Gore?« (www.radioslobodnaeuropa.com, 29. 11. 2004.)

⁴¹ Pri tome “domaća riječ” može biti i posuđenica prilagođena sustavu jezika primatelja.

U novije se vrijeme, međutim, pod utjecajem engleskoga riječ upotrebljava i u značenju ‘ljubavna veza’ (*Višnjić priznao aferu s Mirelom Rupić*, www.ezadar.hr, 11. 7. 2007).⁴²

Slična je situacija s pridjevom *ultimativan* čije se značenje u rječnicima stranih riječi opisuje kao ‘odlučan, posljednji, krajnji’ (*Ultimativan način na koji predsjednik Uprave pristupa sindikalnim pitanjima više jednostavno ne možemo tolerirati*. www.nhs.hr, 2. 2. 2007.), a koji se zbog interferencije s engleskim jezikom pogrešno upotrebljava (*Ultimativna privatna kolekcija broji 7000 automobila*. www.tportal.hr, 27. 7. 2010.).

Nekritično prevođenje i nepoznavanje vlastita jezika pokazuju i primjeri kao što su ovi: »... *klasificirani podatak je onaj koji je nadležno tijelo, u propisanom postupku, takvim označilo i za koji je utvrđen stupanj tajnosti, kao i podatak kojeg je Republici Hrvatskoj tako označenog predala, druga država, međunarodna organizacija ili institucija s kojom Republika Hrvatska surađuje.*« (Zakon o tajnosti podataka). U hrvatskome, naime, glagol *klasificirati* znači ‘svrstati ili razvrstati po klasama, nekom sustavu’, no u engleskome *classified document* ne znači ‘razvrstan dokument’, već ‘povjerljiv, tajni dokument’.⁴³

U članku Jutarnjeg lista o glumici Christini Hendricks pronašle smo sljedeću rečenicu: »*Nedugo nakon toga britanska ministrica za jednaka prava nazvala ju je “apsolutno fabuloznom” i najboljim mogućim uzorom za mlade djevojke upravo zato jer se nikad nije htjela podvrći vladajućoj ideji izglednije ljepote i neprirodnim mučenjem tijela smanjiti ili uništiti svoje obline koje ne ulaze u odjeću manju od konfekcijskog broja 44.*« Riječ je o tipičnom primjeru zamjene riječi istih etimona koje u engleskome imaju jedno, a u hrvatskome posve drugo značenje. Britanska je ministrica Christinu opisala kao *absolutely fabulous*, želeći pri tome naglasiti da je glumica fantastična, fenomenalna, prelijepa, a nikako da je, primjerice, ‘bezuvjetno mitološka’.

6. Zaključak

Ovim smo radom pokazale da je hrvatski jezik zahvaćen istim procesima kao i ostali slavenski te europski jezici. Zbog velikoga utjecaja engleskoga jezika i u hrvatskome nalazimo nove razvojne tendencije na mnogim jezičnim razinama. Sve to ukazuje na nužnost da se standardolozi intenzivnije počnu baviti tim problemom te ponude adekvatna i ujednačena rješenja, posebice na tvorbenoj i pravopisnoj razini.

⁴² O tome više u Opačić 2006.

⁴³ O tome više u Opačić 2006.

Literatura:

- АВРАМОВА, ЦВЕТАНКА 2010. Нови думи, производни от названія на политически партии в периода на българския “преход” от края на XX – началото на XXI век, *Видображення історії та культури народу в словотворенні*, Кієв, 10–18.
- BABIĆ, STJEPAN 1991. *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: HAZU.
- BABIĆ, STJEPAN 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU i Nakladni zavod Globus.
- BABIĆ, STJEPAN; BOŽIDAR FINKA; MILAN MOGUŠ 2003. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- BABIĆ, STJEPAN; SANDA HAM; MILAN MOGUŠ 2005. *Hrvatski školski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- BABIĆ, STJEPAN; MILAN MOGUŠ 2010. *Hrvatski pravopis: usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BADURINA, LADA; IVAN MARKOVIĆ; KREŠIMIR MIĆANOVIĆ 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- BARIĆ, EUGENIJA 1980. *Imeničke složenice neprefiskalne i nesufiskalne tvorbe*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- BARIĆ, EUGENIJA; DRAGICA MALIĆ 1986. O problemu polusloženica. *Jezik*, 3/4, Zagreb, 90–104.
- BARIĆ, EUGENIJA; LANA HUDEČEK [et al.] 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. (= HJS)
- BIDWELL, CHARLES 1969. Two Morpho-syntactic Patterns in Serbo-Croatian. *Language*, 45/46, 31–34.
- BUJAS, ŽELJKO 1957/58. Utjecaj engleskih atributa. *Jezik*, 2, Zagreb, 62–63.
- ĆORIĆ, BOŽO 2008. *Tvorba imenica u srpskom jeziku*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- FILIPOVIĆ, RUDOLF 1967. Jezici u kontaktu i jezično posuđivanje. *Suvremena lingvistika*, 4, Zagreb, 27–89.
- FILIPOVIĆ, RUDOLF 1985. *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: JAZU i Školska knjiga.
- FLEISCHER, WOLFGANG; IRMHIL BARZ 1995. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- GRANIĆ, JAGODA (ur.) 2006. *Jezik i mediji: zbornik*. Split: HDPL.
- HORVAT, MARIJANA; BARBARA ŠTEBIH GOLUB 2009. Globalizacija i internacionalizacija u hrvatskome i srpskome jeziku. *Die Unterschiede zwischen dem Bo-*

- snischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen: Grammatik // Razlike između bosanskog/bošnjačkog, hrvatskog i srpskog jezika*. Band 3. Hg. Branko Tošović. Beč: LiT Verlag, 405–419.
- KLAJN, IVAN 1978. O prefiksoidima u srpskohrvatskom jeziku. *Naš jezik*, XXII/5, Beograd, 87–197.
- KLAJN, IVAN 2002. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku: prvi deo: slaganje i prefiksacija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska.
- KLAJN, IVAN 2003. *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku: drugi deo: sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Institut za srpski jezik SANU; Novi Sad: Matica srpska.
- KLIMENKO, N. F.; E. A. KAPRILOVSKA (ur.) 2010. *Vidobražennija istorii ta kulturi na rodu v slobotvorenni*. Kijev: Komisija za tvorbu Slavističkog komiteta.
- КОРЯКОВЦЕВА, ЕЛЕНА И. 2010. Производные nomina actionis и языковой образ постсоциалистического общества (на материале русского, польского и чешского языков). *Видображення історії та культури народу в словотворенні*, Kijev, 120–133.
- KOVAČEC, AUGUST 2005. Izazovi globalizacije i hrvatski jezični standard. *Jezik*, 51, Zagreb 60–66.
- MIHALJEVIĆ, MILICA; ERMINA RAMADANOVIĆ 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 193–211.
- MINOVIĆ, MILIVOJE 1985. Internacionalne tendencije u razvoju savremenog srpskohrvatskog književnog jezika. *Književni jezik*, 12/1, Beograd, 19–34.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1992a. Prevedenice – jedan oblik neologizama. *Rad HAZU*, 446, Zagreb, 93–205.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1992b. *Super-* kao element hibridnih složenica. *Rad Zavoda za slavensku filologiju*, 27, Zagreb, 161–167.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1994. Mjesto posuđenica u jednojezičnim rječnicima. *Filologija*, 22/23, Zagreb, 217–225.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1995. Glagolski anglicizmi u njemačkom. *Filologija*, 24/25, Zagreb, 267–273.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1996. Njemački kao jezik posrednik pri posuđivanju iz engleskoga u hrvatski. *Suvremena lingvistika*, 41/42, Zagreb, 457–464.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 1998. Neologizmi na razmeđu jezične otvorenosti i jezičnoga purizma. *Filologija*, 30/31, Zagreb, 495–499.
- MUHVIC-DIMANOVSKI, VESNA 2005. *Neologizmi. Problemi teorije i primjene*. Zagreb: FF press, Filozofski fakultet.

- OPAČIĆ, NIVES 2006. *Hrvatski u zagradama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- POPOVIĆ, MIHAJLO 1997. O nekim novim slučajevima polisemijskog semantičkog pozajmljivanja. *Srpski jezik*, 1/2, Beograd, 347–354.
- RAMMELMEYER, MATHIAS 1975. *Die deutschen Lehnübersetzungen im Serbokroatischen*. Wiesbaden: Frankfurter Abhandlungen zur Slavistik, Bd. 23.
- SAMARDŽIJA, MARKO 2002. Hrvatski jezik u vrijeme globalizacije. *Riječki filološki dani 4: zbornik radova*. Ur. Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, 435–439.
- SILIĆ, JOSIP; IVO PRANJKOVIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- SIMEON, RIKARD 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- SIMIĆ, RADOJE 2006. *Srpski pravopis*. Beograd: Jasen.
- SOČANAC, LELIJA 1990. Engleski element u talijanskom jeziku. *Filologija*, 18, Zagreb, 49–59.
- SOČANAC, LELIJA 1992/93. Morfološka adaptacija anglicizama u talijanskom jeziku. *Filologija*, 20/21, Zagreb, 413–424.
- SOČANAC, LELIJA 1993. Sekundarna adaptacija anglicizama u talijanskom jeziku: tvorba riječi. *Suvremena lingvistika*, 35/36, 171–176.
- SOČANAC, LELIJA 1994. O nekim anglicizmima i pseudoanglicizmima u rječnicima hrvatskoga književnog jezika. *Filologija*, 22/3, Zagreb, 225–228.
- SOČANAC, LELIJA 1996a. Fonološka adaptacija anglicizama u talijanskom jeziku: fonemska redistribucija. *Suvremena lingvistika*, 41/42, Zagreb, 571–581.
- SOČANAC, LELIJA 1996b. Primarna adaptacija anglicizama u talijanskome jeziku na sematičkoj razini. *Filologija*, 26, Zagreb, 63–72.
- SOČANAC, LELIJA 2004. *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- SOČANAC, LELIJA [et al.] 2005. *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima*. Zagreb: Globus.
- STARČEVIĆ, ANĐEL 2006. Imenice kao atributi – nove strukture u hrvatskom jeziku. *Jezik i mediji: zbornik*. Ur. Jagoda Granić. Split: HDPL, 645–655.
- STRAMLJIĆ BRAZNIK, IRENA 2008. Prevezete leksemske prvine in njihova besedotvorba zmožnost v slovenščini. *Zbornik referatov za štirinajsti mednarodni slavistični kongres*, Ljubljana, 149–160.
- SURDUČKI, MILAN 1978. Imeničke složenice bez spojnog vokala u srpskohrvatskom jeziku. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 7, Beograd, 189–196.
- www.ihjj.hr

The Consequences of Internationalization in the Croatian Language

Abstract

The consequences of globalization processes are visible in language as tendencies towards internationalization. Internationalization, or more precisely Anglo-Americanization, has affected all modern languages in the world and the Croatian language is no exception. Due to the great influence of the English language, new development tendencies can be found on many language levels. All this stresses the need for standardologists to dedicate more serious consideration to this problem, and offer adequate and unified solutions, especially on the levels of orthography and word formation.

Ključne riječi: hrvatski jezik, internacionalizacija, hibridi, jukstapozicije, novotvorenice na *-izacija*, polisemijske posuđenice

Key words: the Croatian language, internationalization, hybrids, juxtaposition, neologisms ending in *-izacija*, polysemic loan words